

The Phenomenon of  
Privilege in the 90s  
in the Romanian  
Society

# FENOMENUL PRIVILEGIAL ÎN ROMÂNIA ANILOR '90

MIHNEA PREOTESI

*The study describes the phenomenon of privilege, i.e. rights, facilities and advantages offered to one social segment or some persons or groups other than based on hierarchy or meritocracy, advantages protected and guaranteed by the social order itself.*

*Once evolved, the phenomenon is developing in different forms, continuing to exist even – in its informal aspects mainly – in socialism, which is giving it specific forms. The purpose of this study is the analysis of the above mentioned phenomenon in the context of the Romanian transition from communism towards democracy. The logical and sociological analysis tries to offer a pattern for a certain type of resources' distribution, as well as to explain the mechanism that generates and facilitates certain politics, which I called "privileged politics".*

## Descriere și analiză

**S**tudiul de față își propune să abordeze un fenomen complex, și anume, fenomenul privilegiat, sub aspectul formelor sale de manifestare, a tipologiei și mecanismelor specifice, în contextul particular al României anilor '90. Având în principal un caracter explorator, metoda de cercetare va fi în special observația directă a realității socio-economice, cât și analiza unor documente sociale scrise, publice, cifrice și necifrice, oficiale și neoficiale, apărute în perioada 1990-2000. În acest sens, vor fi analizate acte oficiale (legi, decrete, Hotărâri de Guvern, date furnizate de Comisia Națională de Statistică, cât și unele articole de presă, consubstanțiale cu tema lucrării).

Analiza logică și sociologică înscrisă într-un demers de tip comprehensiv va încerca să ofere un model explicativ al unui anume tip de distribuire a resurselor, și să deslușească mecanismele care generează și facilitează anumite politici, pe care le-am numit "privilegiale".

Pe de altă parte, această lucrare își propune să ofere un cadru teoretic unor cercetări sociologice ulterioare, prin tipologizarea pe care o propune, și să dea o orientare acestora prin formularea unor ipoteze sociologice.

## 1. Considerații preliminare

Fenomenul privilegiat, înțelegând prin acesta existența și consfințirea formală sau informală a unor drepturi, înlesniri, avantaje, unui segment social sau anumitor indivizi sau grupuri funcție de anumite criterii, altele decât cele care operează într-o ierarhizare meritocratică, avantaje protejate și garantate de însăși orânduirea socială în care apar și se dezvoltă, apare bine conturat în istorie, o dată cu trecerea de la conviețuirea primitivă la o societate ierarhizată în clase sociale. Odată apărut, fenomenul se dezvoltă în diverse forme, continuând să existe în special în aspectele sale informale, chiar în organizări sociale cum este cea socialistă, a căror construcție teoretică aparent îl limitează, în fapt dându-i fenomenului alte forme specifice.

Pe de altă parte, fenomenul ia amploare și scapă oarecum de sub controlul social, dezvoltând forme atipice, în special în perioadele de tranziție, de trecere de la o organizare social-economică la alta. Privilegiile vor fi numite toate drepturile și avantajele relative de care se bucură grupurile sau indivizii, avantaje protejate și recunoscute de suprastructura societății (activ sau pasiv, formal sau informal), drepturi și avantaje care nu decurg dintr-o ierarhizare meritocratică și au la bază alte criterii de constituire. O categorie de avantaje relative care face excepție de la includerea în categoria privilegiilor o reprezintă cele care sunt legate de compensarea anumitor dezavantaje individuale sau de grup, psiho-somatice sau sociale, compensare realizată prin anumite măsuri de protecție socială. Acest tip de politică de protecție socială poate fi însă privit în anumite contexte și ca politică privilegiată.

Analiza privilegiilor va porni de la conceptul de ierarhie socială. Ierarhia socială atinge toate grupurile care alcătuiesc o societate, clasându-le pe o scară direcționată. La baza acestor criterii de ierarhizare vor trebui să stea orientări și valori general acceptate. Voi alege în acest sens puterea, prestigiul și bogăția, ca mize ale concurenței între membrii societății.

Obținerea acestor resurse se poate realiza fie după un model mai mult sau mai puțin meritocratic, fie conform unui scenariu privilegiat, acest ultim mod de obținere a resurselor fiind obiect al studiului de față.

Puterea, prestigiul și bogăția sunt legate în mod necesar. Modul în care se corelează diferă de la un tip de societate la altul, după cum diferă și importanța relativă a fiecăruia dintre cele trei elemente. Tipurile de societate opuse conform clasificării lui Max Weber sunt tipul tradițional al societății de status pe de o parte și "societatea de piață" pe de altă parte. În accepțiunea lui Weber, societății de status îi este propriu un mod de viață bazat pe o sancțiune etică tradițională, consacrată prin tradiție. Pentru orientarea tradițională, "ocazia de a câștiga mai mult este mai puțin atractivă decât aceea de a munci mai puțin". Revenind la analiza importanței relative a celor trei resurse (putere, prestigiu, bogăție), putem presupune că într-o societate de status, prestigiul – recunoscut social prin prisma sistemului de orientări și atitudini bazat pe o sancțiune etică tradițională – prin legitimitatea pe care o conferă poate fi convertit în putere, puterea la rândul său putând deveni o sursă a bogăției. Așadar, în economia importanței acestor resurse prestigiul deține un rol esențial. În societățile tradiționale, majoritatea statusurilor erau prescrise în raport cu condițiile sociale ale familiei de proveniență ale individului. Așadar, prestigiul era distribuit după un model privilegiat la nivelul general al societății. În același timp, eforturile de identificare cu statusul prescris generau o competiție a cărei miză era nivelul de performanță atins în performarea rolurilor corespunzătoare acestor statusuri. Așadar, prestigiul corelat cu statusurile moștenite era o resursă distribuită în mod privilegiat, distincție conformă cu modelul societăților tradiționale. Pe de altă parte, prestigiul social era câștigat în raport cu gradul de îndeplinire a rolurilor corespunzătoare unui anumit status, acest gen de prestigiu reprezentând o miză a concurenței conformă cu valorile societății de tip tradiționalist. Tipul de societate opus, cel al "societății de piață", se

bazează pe un sistem de orientări și atitudini bazat pe o "sanctiune etică achizitivă", coroborat cu o tendință ascetică, proprie eticii protestante. În acest tip de societate, bogăția este o resursă înalt valorizată social, astfel încât influențează puternic prestigiul și este o sursă de putere. Așadar, în aceste societăți bogăția este principala resursă în raport cu care se realizează ierarhia socială.

Trecând la cazul concret studiat, și anume societatea românească post-comunistă aflată în tranziție, aceasta aderă formal la un model economic bazat pe o economie de piață. Economia de piață, în sensul celei descrise de Max Weber, presupune, după cum am văzut, existența unui mod de viață care se bazează, după expresia lui Ilie Bădescu, pe o "sanctiune etică ce are în centru tensiunea nucleară a unei nevoi achizitive și a unei tendințe ascetice"<sup>2</sup> (nevoia de câștig merge mână în mână cu predispoziția spre evitarea plăcerilor vieții). Întrebarea care se pune este în ce măsură economia de piață din România anilor '90 are ca bază culturală a construcției sale un asemenea fundament etic. Pornind de la modelul weberian, ajungem la o primă deosebire fundamentală. Astfel, orientarea ascetică, refuzul elementului emoțional, senzualist al existenței, își are izvorul principal și principal în internalizarea în corpul valorilor sociale a valorilor promovate de etica protestantă. Religia protestantă este considerată deci mediul favorabil de dezvoltare a acestei economii de piață, proprii capitalismului modern.

În ceea ce privește societatea românească a anilor '90, pe de o parte valorile religioase tradiționale se conformează unui model ortodox, pe de altă parte aceste valori au suferit un proces de transformare și dedublare în perioada comunistă.

De asemenea, o dată cu răsturnarea produsă prin Revoluția din decembrie, sistemul de valori și de atitudini capătă o dinamică nouă. Într-un sistem social fără un sistem de valori cristalizat, modul de viață economic se orientează direcționat de impulsuri individuale, nemediate de filtrul unui complex cultural, astfel încât modelul societății de piață în

România post-comunistă se bazează în mod necesar pe internalizarea unei etici de tip achizitiv, fără a realiza o corelație la fel de necesară a acesteia cu o tendință ascetică de limitare a consumului. Acumularea, spre deosebire de societatea de piață descrisă de Max Weber, în societatea de piață românească nu ajunge să devină un mod de viață, rămânând un mijloc de satisfacere a unor dorințe. În același timp, problemele social-economice ale tranziției, prin raritatea resurselor, sporesc concurența pentru obținerea lor, pe de o parte; pe de altă parte, relațiile de putere constituite în contextul istoric al Revoluției din decembrie și în cel politico-economic din perioada următoare, coroborat cu devalorizarea conceptului de muncă, realizată prin golirea sa de conținutul său real în regimul comunist, acestea toate induc un sentiment de frustrare care orientează dinamica constituirii noilor valori sociale. Inegalitatea socială este resimțită atât ca inegalitate a resurselor, cât și ca inegalitate a șanselor, criteriul de selecție socială fiind perceput ca neconcordanț cu modelul meritocratic în care doar talentele și meritele recunoscute și evaluate au un rol.

În concluzie, în acest tip de societate calea cea mai sigură pentru obținerea resurselor este dobândirea puterii. Concurența în obținerea resurselor se materializează în lupta pentru putere. Așadar, criteriul principal după care se structurează ierarhia socială în România post-comunistă este puterea.

## 2. Despre putere. Preluarea și consolidarea puterii în România începând cu decembrie 1989

În sens general puterea desemnează facultatea de a acționa proprie ființei umane și, într-un sens derivat, aptitudinea unui individ de a întreprinde acțiuni eficiente. Conceptul de putere a cunoscut o evoluție semnificativă de la concepția sub-

stanțială, care consideră puterea un simplu atribut al individului – conform formulei lui Thomas Hobbes de la 1651, “puterea unui om constă în mijloacele sale actuale de a obține un viitor mai bun” – până la considerarea caracterului relațional al puterii. Max Weber, în 1922, definește puterea ca “șansa cuiva de a impune în cadrul unei relații sociale propria sa voință, chiar împotriva rezistenței altcuiva”.

Relațiile de putere nu se manifestă însă doar în contexte în care acestea îi este opusă o anumită rezistență. Atunci când puterea este recunoscută și acceptată ca validă prin acord intersubiectiv, ea capătă forma autorității. Când autoritatea este recunoscută ca fiind validă, ea devine legitimă.

În analiza preluării și legitimării puterii în decembrie 1989 voi porni de la tipologia pe care o realizează Max Weber asupra tipului de dominație (autoritate) în corelație cu tipul de legitimitate.

Puterea de dinainte de decembrie '89 își manifestă dominația prin forță, fără a mai dispune și de pârgă legitimității. Astfel, în loc să genereze ordine, genera constrângere. Răsturnarea unei puteri devenite nelegitime devine sursa de legitimitate a noii puteri. Această nouă putere, percepută ca fiind autoare principală a Revoluției, capătă o autoritate de tip carismatic. Această autoritate se va întemeia deci pe devotamentul față de o putere personificată de un grup de indivizi, perceput ca fiind purtător al unor calități exemplare. Acest devotament va fi apoi transferat asupra formațiunii politice constituite de către acești indivizi, care devine astfel o autoritate de tip carismatic și va putea exercita o dominație recunoscută ca legitimă, devenind premisa și garantul unui nou tip de ordine.

În momentul în care această formațiune politică își anunța participarea la alegeri, are loc primul gest privilegiat (autoprivilegiat în cazul de față). Toate partidele participante la alegeri, cu excepția celui investit cu autoritatea carismatică dată de legitimitatea atribuită de imaginea de “salvator al națiunii”, și anume Frontul Salvării Naționale, toate acestea, deci, au

pornit cu un handicap, deși, în fapt, multe dintre persoanele aflate în componența lor participaseră – într-o măsură mai mare sau mai mică – la acțiunile al căror monopol de imagine era deținut pe nedrept de un singur partid.

O altă sursă a inegalității șanselor de pornire în competiția electorală pentru primele alegeri libere post-comuniste era faptul că pârgă puterii erau controlate în cvasiunanimitate de același FSN care controla și mass-media, astfel încât imaginea acestui partid a fost și mai mult înfrumusețată concomitent cu negativizarea imaginii principalelor partide concurente. Astfel încât câștigarea alegerilor din mai '90, deși nu stă sub semnul unei fraude electorale, este totuși în mare măsură produsul unui context privilegiat.

După alegerile din mai '90, puterea capătă o nouă legitimitate. Legalitatea regulamentelor, precum și a funcțiilor celor care exercită autoritatea fiind recunoscute ca valide după alegeri, autoritatea carismatică va fi înlocuită de autoritatea rațională. Această înlocuire nu se va face însă brusc, ci ca urmare a unui proces în care reziduurile de imagine carismatică vor fi exploatate și la următoarele alegeri, din 1992.

În mod paradoxal, de contextul privilegiat amintit au profitat și anumite partide (în special cele numite „istorice”), care, pe lângă legitimitatea istorică, destul de slab valorizată social, au căpătat un alt tip de legitimitate, prin simpla raportare anti-F.S.N. Astfel încât legitimității bazate pe o autoritate de tip carismatic, oarecum abuziv preluată de F.S.N., îi corespunde o variantă în oglindă, bazată pe simpla opoziție față de acest F.S.N.

Trecând într-un plan concret, întrebările legitime care se impun sunt: Cine a luat puterea? În ce măsură puterea politică a influențat puterea economică? Ce interese a reprezentat puterea consolidată o dată cu alegerile din '90?

Analiza formării elitei guvernamentale după Decembrie '89 va începe în mod firesc cu analiza primului organ constituit al puterii, care s-a numit Consiliul Frontului Salvării Naționale. Anali-

zând componența acestuia, care cuprindea peste 100 de persoane, se poate face o primă clasificare. Astfel, o parte dintre membri CFSN erau persoane care se bucurau de o anumită notorietate la acea dată, o altă parte, persoane necunoscute opiniei publice. Pe de altă parte, exista un grup al militarilor (format în mare parte din generali), un grup al unor foști demnitari comuniști și un grup al artiștilor și oamenilor de cultură. Dintre indivizii notorii, o parte se bucura de notorietate dinaintea de Revoluția din Decembrie, o altă parte își câpăta această notorietate în Revoluție. În prima categorie se aflau în special artiști și oameni de cultură, precum și unii foști demnitari comuniști, în cea de a doua în special militarii, precum și persoane numite generic "revoluționari". Așadar, o primă clasificare a membrilor CFSN ar fi: foști demnitari, militari, oameni de cultură, revoluționari. Pe de altă parte, un criteriu de clasificare foarte important în economia capitalului de încredere de care se bucurau acești indivizi îl reprezintă categoria așa-numită a "dizidenților". Aceștia erau oameni percepuți ca fiind opozanți recunoscuți ai regimului comunist, în special în ultima parte a acestuia. Un fapt interesant de observat este acela că în această categorie au fost incluși în special opozanți "calificați" în ultimele două decenii, recunoașterea, de exemplu, a foștilor deținuți politici ca aparținând acestei categorii făcându-se mai târziu. Există mai multe explicații convergente ale acestui fapt. Pe de o parte, memoria colectivă a funcționat mai prompt relativ la evenimente mai recente, cu atât mai mult cu cât această perioadă este percepută ca fiind cea mai grea, în special din cauza deteriorării accelerate a nivelului de trai în ultima perioadă a dictaturii comuniste, pe de altă parte legitimitatea dată de participarea la Revoluția din Decembrie era o premisă puternică de recunoaștere a unei autorități de tip carismatic, valorile sociale de validare a autorității nefiind conforme cu un model de tip tradiționalist.

Privind lucrurile din alt punct de vedere, se remarcă existența unui conflict de interese la nivelul "legitimității". Astfel

încât, o primă manifestare a luptei pentru putere o reprezintă lupta pentru legitimitate. Așadar, cei proaspăt investiți cu o anume legitimitate își simt atacată poziția cucerită în fața oricărui recurs la un alt tip de legitimitate.

Pentru a studia datele concrete ale acestui conflict va trebui să ne întoarcem la componența primului CFSN. O primă întrebare care se poate pune este în ce măsură unul sau altul din grupurile care îl compun deține o mai mică sau mai mare putere în cadrul acestuia. Pe de o parte, chiar dacă CFSN reprezenta un organ al Puterii, recunoscut ca legitim, diversele grupuri din cadrul său dețineau cote diferite de legitimitate, precum și grade diferite de popularitate. Astfel, cei "notorii" erau mai legitimi decât cei necunoscuți, cei percepuți ca foști dizidenți aveau un ascendent din acest punct de vedere față de ceilalți. Pe de altă parte, anumite persoane, care au fost mai intens mediatizate în zilele revoluției s-au bucurat de o legitimitate ca și de o popularitate mai mari față de cele mai puțin mediatizate. Dintr-un alt punct de vedere, foștii demnitari comuniști compensau deficitul de imagine conferit de apartenența la fostele structuri comuniste cu un surplus de încredere în capacitatea lor datorită plusului de experiență politică.

În același timp, de o autoritate specială se bucurau militarii, datorită contextului care le-a promovat o imagine (prin mass-media în special) de salvatori ai națiunii, chiar dacă, în mod paradoxal, majoritatea acestora puteau fi catalogați ca făcând parte și din cealaltă tabără. (Procese intentate ulterior unora dintre aceștia, în special unor generali, confirmă această ipoteză). La acel moment și în acel context imaginea acestor militari era înalt valorizată în sens pozitiv în ordinea unei legitimități validate social.

Toate aceste considerații sunt inferențe logice menite să reconstruiască teoretic o ierarhie incipientă și preexistentă de pe pozițiile căreia s-a derulat dinamica ulterioară a relațiilor de putere.

Un moment cheie declanșator al unor importante mutații îl reprezintă trans-



formarea CFSN-ului în partid și anunțarea participării acestuia la alegeri.

Acest moment declanșează primele reacții în interiorul noii puteri formate după Decembrie '89. Apar raportări diferite față de corectitudinea/ incorectitudinea acestui demers de a transforma CFSN-ul în partid politic.

Pe lângă atitudinile diferențiate față de acest fapt, apar și primele controverse legate de direcția și ritmul de dezvoltare economico-socială, considerate dezirabile a fi imprimate realizării Reformei. Reforma, fiind un obiectiv general acceptat, cel puțin la nivel declarativ, controversele apar în legătură cu modul de realizare a acesteia. Astfel, se produce prima fractură în ceea ce părea a fi unitatea unei puteri legitimate în zilele Revoluției, controversele din plan ideatic având rădăcini în planul intereselor de grup, care rădăcini vor urma un proces de ramificare. Această primă ruptură va fi doar începutul unui proces de separare în fapt a unor grupuri a căror conviețuire sub același acoperiș politic a fost doar datorită conjuncturii speciale legate de modul de constituire a primului organ al puterii post-comuniste.

În mod concret, FSN-ul, deși preia mare parte din capitalul de legitimitate și de imagine al fostului CFSN (inclusiv în titulatură) este, în fapt, diferit structural de acesta. În primul rând, devine un partid politic foarte bine organizat, având deja o largă reprezentare teritorială, precum și un aparat de propagandă bine pus la punct (fuseseră înființate adevărate "celule de partid" în fostele întreprinderi socialiste). În al doilea rând, o dată cu prima schismă prilejuită de trecerea de la CFSN la FSN, echilibrul existent în primul organism al Puterii se va realiza în jurul unui alt centru de greutate în cel de-al doilea. Astfel, o dată cu retragerea – formală sau nu – în special a unor indivizi pe care i-am grupat în categoria "oameni de cultură", precum și a unor dizidenți cunoscuți, pe de o parte, ca și diminuarea importanței grupului militarilor, în noul context grupul care va sta la baza noului organism al Puterii (il voi numi în continuare astfel, conform cu demersul explicativ de mai sus) va fi cel

format de nucleul foștilor demnitari comuniști.

În "Sociologia tranziției", Dumitru Sandu realizează un traseu al circulației sociale a elitelor. Grupurile de origine vor fi formate din trei categorii, și anume: elita politică comunistă, grupuri marginale, tehnocrație economico-managerială<sup>3</sup>.

Elitele de destinație stabilite sunt FSN – FDSN – PDSR, pentru grupul foștilor demnitari comuniști.

În ceea ce privește grupurile marginale, datorită diversității acestora, și elitele de destinație vor fi diversificate. În categoria grupurilor marginale, D. Sandu include: vechea clasă politică (antecomunistă), dizidenții din fostul PCR, deținuții politici, emigranții, intelectualii marginalizați pe criterii mai mult sau mai puțin politice și lideri ai unor grupuri minoritare. Elitele de destinație pentru aceste grupuri marginale vor fi elite politice de orientare liberală, creștin – democrată, social-democrată sau identitar – etnică.

În sfârșit, pentru tehnocrația economico-managerială, elitele de destinație vor fi grupate în: patroni, mici antreprenori și manageri în întreprinderile de stat.

Revenind la foștii demnitari comuniști, o dată stabilit în principiu traseul politic urmat de aceștia, se cuvine a sublinia că doar o parte dintre aceștia vor continua să aibă un rol pe scena politică. Pe de altă parte, acest rol va fi de o importanță diferențiată cronologic, cu un accent puternic pe prima perioadă post-comunistă, pe care o voi delimita aici ca desfășurându-se până la alegerile parlamentare și prezidențiale din 1992, pe care D. Sandu le definește ca stând sub semnul unui reformism anticipativ ca paradigmă socială a schimbării, spre deosebire de alegerile fondatoare din 1990 (D. Sandu, "Sociologia tranziției"), care au stat sub semnul unui reformism de negație. Așadar, din nucleul foștilor demnitari comuniști se vor desprinde câteva nume care vor continua să se afle în prim planul vieții politice, fiind pe de o parte prezenți ca investitori cu legitimitate dată de imaginea de "salvatori ai națiunii", asociată evenimentelor din Decembrie, pe de altă parte, de acești

## FENOMENUL PRIVILEGIAL ÎN ROMÂNIA ANILOR '90

oameni se vor lega speranțele majorității Românilor de construire a noii societăți. Având în vedere că la primele alegeri libere din mai '90, FSN a obținut un scor foarte mare, acesta va fi considerat – cel puțin până la viitoarele alegeri din 1992 – ca reprezentantul autorizat al puterii politice.

O dată lămurită chestiunea reprezentării puterii, ajungem la o adevărată problemă, aceea a intereselor pe care le reprezintă aceasta. În România, până la alegerile din mai '90, se înființaseră deja mai multe zeci de partide, majoritatea având ca bază a programului lor politic obiectivul trecerii la economia de piață, în plan economic, precum și realizarea unui "stat de drept" în sensul democrațiilor occidentale, în plan politic. Așadar, necesitatea realizării Reformei, cel puțin la nivel declarativ, fiind aproape unanim acceptată, controverselor au apărut în ceea ce privește mijloacele și ritmul de realizare ale acesteia.

Revenind la lucrarea citată anterior, autorul realizează o tipologizare socială în raport cu atitudinea față de o așa numită "temă socială totală", și anume Reformismul. Considerat element de bază în controversa socială, Reformismul, structurează două tipuri "pure ale tranziției", și anume conservatorul și reformatorul.

Preluând o concluzie a autorului, reformismul apare mult mai diferențiat din perspectiva resurselor sale decât conservatorismul. Și, cu toate că la nivelul anului 1992 peste 50% din populație este inclusă în cercetarea lui D. Sandu în categoria conservatorilor, pentru momentul analizei prezente, importante sunt tipurile sociale ale reformatorilor. De exemplu, înainte de alegerile din '90, 85% dintre români voiau economie de piață. În același timp însă 41% dintre români au sentimente negative față de capitalism. D. Sandu definește acest tip paradoxal de reformism "reformism de negație", acesta reprezentând paradigma socială a schimbării, care a stat la baza "alegerilor fondatoare" din 1990. Din această nouă perspectivă vom putea face un pas înainte în demersul deslușirii tipului de interese reprezentate de puterea care va fi legitimată de "alegerile fondatoare" din 1990.

Datorită procentului foarte mare din electorat care a votat pentru FSN în mai '90, o analiză a intereselor pe care le reprezenta acest partid la acea dată este neconcludentă, acestea fiind foarte diverse și nu foarte clar conturate încă. Totuși, pornind de la cele două cifre de mai sus, prin corelație cu rezultatele analizei privind grupurile de origine care au avut ca elită de destinație FSN, se pot face anumite ipoteze fundamentate logic. Așadar, dacă 85% dintre români erau de acord cu trecerea la o economie de piață și un procent de 41% aveau sentimente negative față de capitalism, putem presupune, pe de o parte, ca ceilalți 15% dintre românii care nu agreeau pentru România un model economic bazat pe economia de piață, aveau în același timp și sentimente negative față de capitalism. Astfel încât, din cei 85%, maximum 26% (41 – 15), deși erau de acord cu economia de piață, nutreau totuși sentimente negative față de capitalism.

Pe de altă parte, FSN-ul, care avea în prim-plan oameni care aparținuseră vechilor structuri comuniste, deși era investit cu un mandat de încredere pentru realizarea trecerii la o economie de piață, nu era asociat totuși cu imaginea unei orientări clare pro-capitaliste. În acest context, este interesant de observat că referirile la capitalism în general lipsesc din declarațiile publice ale reprezentanților FSN de atunci.

Aplecându-ne asupra analizei scorului electoral obținut de celelalte partide la alegerile din '90, având în vedere că majoritatea procentelor rămase până la 100% (excluzându-le pe cele ale FSN) au fost obținute de partidele așa-numite istorice, împreună cu UDMR, atât primele cât și cel de al doilea având o imagine asociată unei orientări clare pro-capitaliste, putem presupune deci că mare parte din aceste voturi rămase aparțineau unor oameni care valorizau mai curând pozitiv valorile capitalismului.

Din această perspectivă nouă, putem analiza cele aproximativ 66 de procente obținute de FSN. Astfel, dacă trecem aproximativ 20 de procente, corespunzător cu însumarea scorurilor partidelor istorice



+ UDMR, ca făcând parte din cei 59% (100 - 41) dintre românii care nutreau sentimente pozitive față de capitalism, rezultă că rămân 39% din totalul electoratului care, pe de o parte să poată fi inclus în categoria celor care valorizează pozitiv capitalismul, și care nu sunt votanții partidelor de sus amintite, pe de altă parte. În consecință, maximum 39% din electoratul total, deci aproximativ 60% din electoratul FSN din 1990, nutreau sentimente negative față de capitalism. Pe de altă parte, cei care nutreau sentimente pozitive față de capitalism și au votat cu FSN au ales totuși un partid a cărui imagine nu putea fi asociată în mod evident cu o orientare clară pro-capitalistă.

Toate aceste considerații ne pot conduce către o primă concluzie referitoare la interesele pe care le reprezenta FSN în acel moment. În sens larg, putem afirma că FSN reprezenta în mare parte interesele unor oameni care aveau niște așteptări valorizate negativ față de trecerea la o societate de tip capitalist, coroborate cu sentimente negative față de comunism, generatoare de reacții de respingere, cele două tipuri de orientări concomitente determinând așa-numitul "reformism de negație".

Așteptările legate de acțiunea politico-socială a FSN sunt orientate către realizarea unei reforme lente, cu costuri sociale scăzute și sunt alimentate de o confuzie profundă, de natură conceptuală, privind economia de piață, democrație, eficiența a muncii sau rol al statului în economia de piață (nu în sensul de pondere, ci în sensul de atribuții). Acest tip de interese direcționate dinspre mase înspre elita guvernamentală capătă un răspuns montat într-un scenariu electoral și care în fapt nu răspunde unor așteptări pragmatice, ci mai curând se preocupă de construirea unei imagini compatibile cu un nivel socialmente dezirabil la momentul respectiv.

Dacă ar fi să reprezentăm schematic interesele și grupurile de interese care grevează asupra actelor de politici economico-sociale ale elitei guvernamentale, acestea ar avea forma unor cercuri concentrice în jurul centrului politic al

puterii (în cazul de față FSN), având proprietatea că, cu cât sunt mai depărtate de centru, interesele incluse în aria acestor cercuri au o mai mică forță de a se impune. Astfel, cercul exterior ar fi reprezentat de masa largă a votanților FSN, ale căror interese, după cum am arătat mai înainte, sunt, pe de o parte, destul de diverse și orientate difuz, pe de altă parte, nu au o putere prea mare de penetrație ca importanță în economia alegerii promptitudinii "răspunsului" așteptat, cu excepția momentelor electorale. Membrii purtători ai acestor interese se grupează în forme mai mult sau mai puțin structurate, care, în funcție de acest grad de structurare ca și de numărul membrilor acestor grupe, vor putea accede pe o treaptă superioară a oportunității de satisfacere a intereselor, adică, conform schemei, în cercul următor. Aici se vor afla deci grupurile de care elita guvernantă trebuie să țină seama nu numai în apropierea și în vederea alegerilor. Dintre acestea, unele, prin forța lor efectivă, au mai multe șanse decât altele de a se impune, indiferent dacă interesele pe care le reprezintă sunt mai mult sau mai puțin legitime decât ale celorlalți.

Revenind la cazul concret, și anume, România anilor 1990, va trebui particularizată schema generală de distribuție a rețelelor de interese. Va trebui mai întâi aflat răspunsul la întrebarea: Ce grupuri erau mai bine structurate, mai numeroase și aveau mai multă forță de a se impune în relațiile de putere în 1990?

În primul rând, existau organizațiile de tip militar - armata, poliția, serviciile secrete etc. - care, pe lângă numărul mare de membri, aveau o structură organizatorică clară și funcțională. În contextul evenimentelor din decembrie '89-ianuarie '90, după cum am arătat anterior, importanța relativă a acestora fusese supraapreciată.

Un alt tip de grup numeros și structurat îl reprezentau fostele întreprinderi socialiste, rebotezate "societăți comerciale cu capital de stat" sau "regii autonome", care, chiar dacă ulterior suferă anumite procese de restructurare, această re-

## FENOMENUL PRIVILEGIAL ÎN ROMÂNIA ANILOR '90

structurare nu se va face prin dezintegrare, ci păstrând o anumită continuitate.

Dintre organizațiile nou înființate, importante în sensul arătat mai sus, erau unele partide politice (din cele 100, mai puțin de 10 aveau un număr important de oameni – de ordinul a mai mult de 10.000) mai bine organizate (inclusiv reprezentate în teritoriu), precum și sindicatele. Acestea din urmă, datorită particularităților specifice, vor trebui de asemenea să fie analizate în mod diferențiat.

În ceea ce privește foștii membrii ai P.C.R. voi considera importantă, în sensul analizei de față, categoria numită generic "fosta nomenclatură".

Un grup special îl reprezintă cel al așa-numiților revoluționari, care însă se constituie în mai multe asociații. Aceștia sunt importanți nu atât prin număr sau organizare, ci prin capitalul de legitimitate, care în acel context particular reprezenta o platformă foarte favorabilă, de pe care își puteau satisface interesele.

Recapitulând și simplificând, în cercul adiacent cercului central al puterii (în sensul schemei prezentate) se află: **organizații militare, întreprinderi cu capital majoritar de stat și regii autonome, sindicate, "fosta nomenclatură", partide politice și revoluționari.** Toate aceste elemente clasificate pot fi la rândul lor analizate ca organizații structurate după un model mase/elite, pentru fiecare în parte, importanța relativă a celor două părți fiind diferențiată atât sub aspectul forței de reprezentare a anumitor interese, cât și sub acela al naturii acestora.

În plus față de cele șase tipuri menționate mai înainte, voi adăuga un grup social foarte important prin natura profesiei, în contextul post-revoluționar. Această categorie este cea a juriștilor. Interesele acestora vor fi foarte bine reprezentate la nivelul elitei guvernante datorită faptului că viteza de circulație a elitelor din acest grup spre clasa guvernantă, conform cu nevoile momentului începerii Reformei, va trebui în mod obiectiv să fie foarte mare, astfel încât, în primul Parlament de după 1989 vor pătrunde relativ mulți juriști.

Întorcându-ne la tema lucrării, o dată identificate grupurile susceptibile de a-și impune realizarea propriilor interese în mod preferențial, vom putea analiza în ce măsură și sub ce forme acest demers a fost înfăptuit. Pentru a putea delimita acele avantaje și drepturi obținute de un grup sau altul în vederea detectării celor susceptibile de a intra în categoria privilegiilor, va trebui mai întâi realizată o tipologie a privilegiilor.

### 3. O tipologie a privilegiilor

Înainte de a începe analiza criteriilor care stau la baza clasificării privilegiilor, se impune determinarea sistemelor de referință în raport cu care se definesc aceste privilegii. Este necesar în același timp un demers de delimitare conceptuală a privilegiilor față de alte tipuri de avantaje relative.

Conceptul de bază de la care voi porni în această analiză va fi cel de meritocrație. Meritocrația desemnează o stare socială în care ierarhia pozițiilor o imită exact pe aceea a calităților individuale (talente și merite), o stare socială în care domnește egalitatea șanselor (cf. Dicționar de sociologie). Aceasta înseamnă ca reușita socială să nu fie condiționată de naștere, relații sau șanse, ci doar de talentele și meritele recunoscute. În aceste condiții, selecția socială va urma un model în care ierarhia socială va tinde să se confunde cu cea a diplomelor, deci criteriul de bază al acestei selecții va fi cel al capacității recunoscute social prin intermediul școlii. Deși o meritocrație perfectă este o utopie, societățile se abat mai mult sau mai puțin de la acest model, deci sunt mai mult sau mai puțin meritocratice.

Pentru a se putea compara șansele și rezultatele competițiilor, acestea trebuie să concureze în medii compatibile. Astfel încât, de exemplu, nu este relevantă o comparație între salariul unui angajat într-o instituție bugetară cu cel al unui angajat într-o organizație privată care funcționează după criteriile eficienței econo-



mice. Ceea ce poate fi comparat însă este modul în care fiecare dintre cei doi contribuie la veniturile bugetului public proporțional cu câștigul realizat. O organizație cu capital majoritar de stat (societate comercială sau regie autonomă), chiar dacă în mod formal este construită să funcționeze după criterii de eficiență economică, atât timp cât primește, sub diverse forme, subvenții de la bugetul de stat, este compatibilă a fi comparată cu o instituție bugetară, inclusiv sub aspectul veniturilor salariale realizate. Deci, sub aspectul contribuției la bugetul de stat, în categoria privilegiilor în sens larg vor intra toate facilitățile și scutirile de taxe și impozite, indiferent de forma de proprietate a organizațiilor respective. Importante însă pentru studiul acestor privilegii sunt criteriile care stau la baza acestor privilegieri (care pot avea și anumite justificări economico-sociale, acestea putându-le exclude din sfera de interes a analizei).

Referitor la venituri, ceea ce interesează subiectul analizat sunt cele obținute într-un fel sau altul folosind resurse publice. Vor fi analizate comparativ instituții bugetare, societăți cu capital de stat, regii autonome.

O categorie aparte de privilegii sunt cele individuale, obținute prin includerea într-o anumită categorie și nu într-o structură organizațională. În cazul acestora, este importantă delimitarea anumitor avantaje relative care intră în sfera politicilor de protecție socială, de alte tipuri de avantaje susceptibile de a intra în categoria privilegiilor.

Apare, deci, un prim criteriu de clasificare a privilegiilor, și anume, în funcție de apartenența celui privilegiat, în raport cu care se constituie privilegiul: poate aparține unei organizații sau unei categorii socio-profesionale sau altfel definite. Conform acestui criteriu voi împărți privilegiile în **privilegii instituționale și privilegii individuale**.

În funcție de o anumită "localizare contabilă" a privilegiilor, acestea pot să privească activul sau pasivul unui bilanț, dacă se referă la venituri sau la impozite, taxe etc. Conform acestui criteriu, voi

împărți privilegiile în active și pasive.

Privilegiile vor fi **formale sau informale**, în funcție de gradul lor de formalizare. Folosind un criteriu de clasificare legat de forma în care se materializează privilegiile, acestea pot fi într-o formă bănească sau pot să se materializeze sub alte forme (de exemplu, **diferitele tipuri de gratuități**).

Un alt posibil criteriu de clasificare a privilegiilor ar fi natura resurselor a căror obținere este realizată conform unui model privilegiat. Această resursă poate fi: puterea, prestigiul sau bogăția. În raport cu acest criteriu, voi împărți privilegiile în două categorii: **privilegii de status și privilegii ale statusului**.

Privilegiile se mai pot clasifica în funcție de grupul de referință care relativizează avantajele incluse în categoria privilegiilor. Acest grup de referință poate fi asimilat unui grup de apartenență al beneficiarului unui anumit privilegiu (de exemplu, salariul unui profesor la Centrul de perfecționare al juriștilor – profesor care nu este jurist, comparativ cu salariul altui profesor de aceeași grad, cu aceeași vechime și pregătire). Cazul opus este atunci când se folosește ca termen de referință un alt grup compatibil în sensul validității comparației, dar și nu în sensul apartenenței. De exemplu, comparația între un director de școală și un director al unei societăți comerciale cu capital majoritar de stat. În funcție de acest criteriu, privilegiile vor fi validate intern și extern.

Sintetizând, privilegiile vor fi analizate în cupluri antinomice, astfel: **instituționale-individuale, active-pasive, bănești-nebănești, de status-asociate statusului, validate intern-validate extern, formale-informale**. O dată realizată această clasificare, fiecare privilegiu detectat va putea fi caracterizat din cel puțin șase puncte de vedere, în funcție de apartenența la o parte sau alta a fiecărui dublet din cele șase categorii. Există și situații în care privilegiile sunt dublate de alte privilegii, care, cumulate, pot acoperi în mod teoretic ambele părți ale tuturor categoriilor. Cazul extrem de privilegii cumulate va fi reprezentat de 12 categorii de privilegii.

Pentru a demonstra că acest tip de privilegiere totală nu este doar o construcție teoretică, voi da un exemplu concret. Să presupunem cazul unui director de regie autonomă având un salariu de multe zeci de milioane lunar, posedând un certificat de revoluționar, având o soție parlamentar și un fiu patron al unei firme private, care are relații de afaceri cu regia autonomă respectivă. Acest caz este doar în mod aparent un rezultat al unei exagerări teoretice cu rol metodologic. În realitate, această cumulare de avantaje, realizată prin cumulare de statusuri, este perfect posibilă, existând exemple concrete care au reprezentat subiecte ale unor scandaluri de presă. Pentru a construi un ideal-tip în sensul formulei folosite de Max Weber, tipului social al beneficiarului de privilegii cumulate construit printr-o exagerare teoretică, având însă un reprezentant în realitate, îi voi opune tipul social al "beneficiarului de deprivări acumulate", corespunzător, care într-un model meritocratic ar fi trebuit să se afle pe aceeași treaptă în ierarhia socială, bucurându-se de aceleași drepturi și avantaje. Acest tip social poate fi reprezentat de un director de școală, participant la Revoluția din 1989, fără însă a poseda un certificat de revoluționar, având un salariu brut de 2 milioane de lei imposibil pe lună, o soție profesoară și un fiu proaspăt absolvent al unei instituții de învățământ superior, în prezent șomer. Am ales aceste exemple atât din rațiuni metodologice, pentru a prezenta cazuri extreme, cât și pentru a descrie un model al inegalității sociale a cărei ierarhie se stabilește după un model privilegiat, oglindind de fapt structura relațiilor de putere din România post-comunistă.

În continuare, voi încerca să construiesc un tablou descriptiv al privilegiilor, folosind clasificarea de mai sus și încercând să surprind acele forme ale fenomenului privilegiat a cărui importanță relativă este sporită fie de caracterul exemplar (de exemplu, Legea 42/1990, privind revoluționarii), fie de ponderea implicațiilor de natură economico-socială (de exemplu, formele privilegiale de organizare și funcționare a societăților comerciale cu

capital majoritar de stat și regiile autonome). Aceste tipuri de privilegii vor fi analizate cu prioritate. Prin exemplaritatea sa din multe puncte de vedere, cât și prin faptul că, privind cronologic, deschide seria politicilor privilegiale, analiza concretă a privilegiilor va începe cu descrierea și comentarea privilegiilor acordate categoriei "revoluționarilor".

### 4. Legea 42/1990 – izvor juridic de politici privilegiale

Privilegiile în discuție au un izvor juridic bine conturat, și anume Legea 42/90, împreună cu toate modificările care au survenit ulterior. Este de remarcat în primul rând aspectul formal al privilegiilor, ca și faptul că acestea sunt de tip individual.

Înainte de a trece la analiza propriu-zisă a textului legii, este interesant de observat care a fost istoricul acestei legi. Legea 42/1990 a fost promulgată în data de 18 decembrie 1990. În această formă inițială legea s-a numit "Lege pentru cinstirea memoriei eroilor martiri și acordarea unor drepturi urmașilor acestora, precum și răniților din timpul Revoluției din decembrie 1989". Această lege a fost apoi modificată în iunie 1991, mai 1996, iulie 1996, prin legi ale Parlamentului României, precum și în luna iulie 1997, printr-o Ordonanță de urgență emisă de Guvernul României. Dintre aceste modificări, unele se referă doar la actualizarea unor cuantumuri ale unor drepturi deja prevăzute, în raport cu rata inflației, importante fiind însă pentru analiză modificările care grevează conținutul legii. Dacă urmărim aceste modificări, vom observa că ceea ce aduc nou, pe lângă anumite actualizări ale cuantumului unor indemnizații, nu sunt atât schimbări în conținutul legii, schimbările vizând în principal ținta adresabilității legii, în sensul extinderii categoricale a beneficiarilor acesteia. Aceste modificări urmează deci

un scenariu de transferare a unor drepturi cu caracter reparatoriu (conform definiției inițiale a legii) într-o sumă de avantaje cu caracter privilegiat. Această evoluție a legii merită o analiză detaliată, datorită caracterului său exemplar și fără echivoc de politică privilegiată.

Ce conține textul primei legi? Titlul legii ne dă un prim indiciu despre conținutul său, și anume, legea are un caracter comemorativ – cinstește memoria eroilor martiri – și acordă niște drepturi urmașilor acestor eroi, precum și răniților din timpul Revoluției din decembrie 1989. Primele patru articole din lege se referă la condițiile de conferire a unor titluri și decorații. Articolul 5 prevede acordarea unor sume de bani urmașilor eroilor-martiri, precum și răniților revoluției, aceste sume putând fi considerate ca având un caracter reparatoriu în raport cu anumite pierderi suferite. Articolul 6 stabilește cuantumul unor pensii cuvenite persoanelor rănite sau urmașilor eroilor-martiri, beneficiari ai unor pensii de urmaș. Inclusiv acest articol 6 poate fi considerat ca aparținând sferei normalității. Lucrurile încep să ia o altă întorsătură începând cu articolul 7. Așadar, articolul 7 stipulează că "urmașii eroilor-martiri ai revoluției, precum și pensionarii de invaliditate care și-au pierdut total sau parțial capacitatea de muncă în lupta pentru victoria revoluției, beneficiază de o serie de drepturi, între care: prioritate la închirierea și cumpărarea de locuințe din fondul de stat (lit. a); transport urban gratuit cu mijloacele de transport în comun, aparținând unităților cu capital de stat și, anual, 12 călătorii gratuite pe calea ferată, clasa I dus-întors (...) (lit.k); acordarea de credite pentru cumpărarea sau construirea de locuințe în condițiile cele mai favorabile prevăzute de lege (lit. d); scutire de plată a impozitului pe salariu (lit. m) etc.

Între articolele care urmează consider important, în forma în care a fost redactat în această lege inițială, art. 11 și anume: "Dispozițiile prezentei legi se aplică în mod corespunzător și personalului Ministerului Apărării Naționale și Ministerului de Interne". Acest articol 11 se va

modifica abia șase luni mai târziu, adăugându-i-se următorul text: "De prevederile prezentei legi nu beneficiază persoanele care au organizat, instigat sau au luptat, prin orice mod, împotriva Revoluției din decembrie 1989, precum și urmașii acestora."

O întrebare legitimă care se poate pune este de ce a fost nevoie de șase luni pentru a introduce acest paragraf absolut necesar în economia unei legi de acest tip apărute într-un asemenea context. Răspunsul la această întrebare va veni o dată cu răspunsul la celelalte întrebări iscate de evoluția acestei legi, prin analiza tipurilor de interese care au stat la baza acestor demersuri legislative.

Recapitulând, voi remarca articolul 7 al legii ca izvor juridic principal de privilegii. În consecință, prevederile ulterioare ale legii, conform cu modificările aduse acesteia, vor fi studiate în mod obligatoriu relativ la acest articol 7.

Astfel, prima modificare a legii 42/1990, realizată în luna iunie 1991, aduce și o primă schimbare importantă în sensul adresabilității legii: pe de o parte, într-un sens restrictiv, cel puțin teoretic, prin modificarea art. 7, menționată mai sus, pe de altă parte în sens extensiv. În acest sens se introduce o nouă categorie de beneficiari ai acestei legi, și anume, cei care au fost reținuți în perioada 16-22 decembrie 1989, ca urmare a participării la manifestațiile pentru victoria revoluției. Acestora li se va acorda titlul de "Luptător pentru victoria Revoluției române din decembrie 1989" și vor beneficia de drepturile prevăzute la art. 7, literele b, k, m, n, p. Interesant de remarcat este că această extensie a categoriilor de beneficiari ai Legii 42/1990 realizează în același timp o schimbare a caracterului comemorativ și reparatoriu al legii, dându-i o dimensiune privilegiată. Cu toate că mare parte din drepturile și facilitățile acordate în textul primei forme a legii pot fi incluse în categoria privilegiilor, prin natura beneficiarilor acestei legi acestea apar, cel puțin formal, ca având un caracter compensator. Acest fapt este notabil atâta timp cât legea se adresează urmașilor eroilor-martiri,

părinților acestora sau răniților revoluției. În momentul în care în această lege este inclusă categoria celor arestați (reținuți) în perioada 16-22 decembrie 1989, acest nou criteriu de selecție lărgeste caracterul legii, aceasta devenind comemorativă, compensatorie dar și recompensatorie. Caracterul recompensatoriu al legii se accentuează o dată cu modificările aduse în mai 1996.

O modificare esențială a legii se observă încă din titlul acesteia și anume, "Lege pentru modificarea și completarea Legii 42/1990 pentru cinstirea eroilor-martiri și acordarea unor drepturi urmașilor acestora, răniților, celor care au fost reținuți în perioada 16-22 decembrie 1989 ca urmare a participării la acțiunile revoluției, precum și celor care au participat direct în perioada 16-25 decembrie 1989 la luptele pentru victoria Revoluției din decembrie 1989". În consecință, titlul legii inițiale se modifică astfel: "Lege pentru cinstirea eroilor-martiri și acordarea unor drepturi urmașilor acestora, răniților, precum și luptătorilor pentru victoria Revoluției din decembrie 1989". Aceste modificări au ca scop principal includerea în categoria beneficiarilor avantajelor acestei legi a unei noi categorii. Spre deosebire de categoriile deja delimitate ca fiind beneficiarele acestei legi și care aveau criterii clare de selecție a membrilor, criterii în foarte mare măsură verificabile și, în cea mai mare măsură, justificate de acte cu forță juridică (certificate de deces, certificate medico-legale, procese verbale de reținere etc.), categoria aceasta a luptătorilor pentru victoria Revoluției care s-au remarcat prin fapte deosebite are criterii mult mai vagi și mai falsificabile de selecție. Astfel, dovada activității luptătorilor și a meritelor lor se atestă prin următoarele documente obligatorii: procese verbale încheiate de organizațiile constituite, adeverințe sau alte înscrisuri și declarații ale persoanelor participante la Revoluția din decembrie 1989, recunoscute ca luptători, dar coroborate și cu alte probe concludente.

Revenind la art. 7, de drepturile prevăzute la alin. 1, lit. a-f, i-n și p-t beneficiază și persoanele prevăzute la art.

2 alin. 2, adică cei incluși în categoria persoanelor reținute în perioada 16-21 decembrie 1989, cât și persoanele care au participat efectiv la activitățile revoluționare în perioada 16-25 decembrie 1989 și s-au remarcat prin fapte deosebite.

Conținutul acestui art. 7, devenit 8 în această ultimă formă a legii, cuprinde un tablou cvasi complet al privilegiilor, ilustrând cazul privilegiilor cumulate, conform clasificării din capitolul anterior. Astfel, aceste privilegii, referitoare la drepturi care privesc atât veniturile, cât și impozitele au, conform clasificării, atât forma privilegiilor active cât și pasive. Pe de altă parte, dacă analizăm grupurile de referință în raport cu care se reliefează caracterul privilegiat al drepturilor prevăzute de acest articol de lege în sens larg, cei cărora li se acordă aceste drepturi sunt privilegiați față de restul societății, care nu beneficiază de ele.

Într-un sens mai restrâns, dacă ne referim doar la drepturile care se acordă celor încadrați într-un anumit grad de invaliditate, conform acestei legi aceștia sunt privilegiați față de celelalte categorii de invalizi care, deși suferă de aceleași deficiențe fizice, nu beneficiază de aceleași drepturi. Comparația poate fi făcută cu o altă categorie, cea a veteranilor de război, care vor beneficia de o lege specială, dar drepturile și înlesnirile oferite acestora prin această lege au un conținut mult mai sărac decât cele cuprinse în Legea 42/1990.

Aceste privilegii vor fi incluse atât în categoria celor validate intern, cât și a celor validate extern. De asemenea, aceste privilegii apar atât în formă bănească cât și în alte forme, sunt deci atât bănești cât și nebănești.

În ceea ce privește statusul dobândit prin includerea în categoria de revoluționar, în sensul Legii 42/1990, dacă îl analizăm în afara oportunităților de status pe care le creează, deci doar din perspectiva prestigiului social de care beneficiază cei care l-au dobândit, acest status a fost dobândit în moduri diferite. Pe de o parte, răniții (în special cei cu grad mare de invaliditate) și urmașii celor dispăruți (sau



părinții acestora) în evenimentele din Decembrie '89 – ianuarie '90, capătă acest statut în funcție de niște criterii neechivoce și care operează o selecție nepriviligială. Pe de altă parte, categoria celor reținuți în perioada 16-21 decembrie 1989 în legătură cu evenimentele revoluționare din acea perioadă (cu precădere cei reținuți fără documente justificative, deci mai greu de verificat) și în special categoria revoluționarilor remarcați prin fapte deosebite sunt selecționați în categoriile respective conform unor criterii vagi și falsificabile, aflate deci într-o relație de compatibilitate cu un model privilegial de selecție.

În legătură cu statusul dobândit prin includerea într-una dintre categoriile de beneficiari ai acestei legi, trebuie amintită modificarea realizată prin introducerea articolului 15 referitoare la tinerii cărora li s-a conferit titlul de luptător pentru victoria Revoluției Române din Decembrie 1989 și care "prin grija guvernului vor fi selecționați în funcție de calitățile morale, de aptitudini și de pregătire și recomandați a fi încadrați în instituții centrale și locale și în alte unități bugetare ..."

Recapitulând resursele care se distribuie în mod privilegial beneficiarilor acestei legi, acestea sunt, pe de o parte, puterea și bogăția asociate statusului de revoluționar, pe de altă parte, prestigiul (în cazul celor investiți cu titlul de revoluționar în mod nemotivat). Aceste cazuri, prin sumedenia de exemple dintre cele mai notorii – vezi generalii care au participat la reprimarea mișcărilor populare din decembrie 1989 și care au fost incluși ulterior în categoria "revoluționar cu merite deosebite" – nu sunt niște excepții izolate. Așadar, în sensul tipologiei realizate, privilegiile vor fi incluse în categoria privilegiilor de status, cât și în cea a privilegiilor asociate statusului.

O dată realizat acest tablou al privilegiilor distribuite prin această lege, se impune o analiză a mecanismelor care au generat și facilitat o asemenea privilegiere formală și fațișă. Pentru aceasta va trebui să ne întoarcem la configurația relațiilor de putere după alegerile din mai 1990.

Între grupurile susceptibile de a

avea forța impunerii cu prioritate a propriilor interese, vom putea detecta un prim grup care, la prima vedere, este beneficiarul direct și exclusiv al acestei legi. (L-am numit un prim grup pentru că în realitate această categorie generică a "revoluționarilor" în sensul vizat în clasificarea făcută nu va fi unica beneficiară a acestei legi.) Am lansat deci ipoteza că această lege este un răspuns juridic dat de elita guvernamentală unor nevoi și unor interese ale unei categorii care, după cum am arătat, se afla pe o platformă de legitimitate ce îi conferea anumite avantaje în acest demers de satisfacere a intereselor. Această ipoteză ar fi fost validă în anumite condiții, și anume: dacă, pe de o parte, această categorie a "revoluționarilor" ar fi fost o categorie "pură" în sensul în care mulțimea elementelor ar fi în relație de disjunctie cu mulțimea elementelor aparținând oricăreia din celelalte categorii clasificate; dacă, pe de altă parte, și în același timp, în corelație cu prima condiție, singura "platformă de negociere" a intereselor ar fi fost reprezentată de legitimitatea amintită mai sus.

În mod concret, pentru a fi îndeplinite aceste condiții, ar fi trebuit ca în rândurile membrilor următoarelor categorii: **organizații militare, întreprinderi cu capital majoritar de stat și regii autonome, "fosta nomenclatură", sindicate, partide politice** să nu existe persoane care să se afle și în categoria revoluționarilor. În mod evident deci, aceste condiții nu erau îndeplinite. Categoria "revoluționarilor" nefiind o categorie "pură", va trebui să urmărim ramificațiile inter-grupale ale intereselor pe care le reprezintă această lege.

În acest moment al analizei se poate face deja o delimitare clară a cel puțin două tipuri de interese, pe care le voi grupa în două categorii, pentru început: interese specifice ale revoluționarilor și "alte interese". În ceea ce privește prima categorie de interese, ele vor fi reprezentate de acelea corelate cu anumite nevoi specifice ale revoluționarilor și în special ale anumitor categorii din rândul acestora și anume: răniții, răniții cu diverse grade de invaliditate, urmașii celor decedați în

urma evenimentelor din decembrie '89-ianuarie '90, părinții celor decedați în aceste evenimente. După cum am văzut prima formă a legii, în principiu cel puțin, acestor categorii de "revoluționari" li se adresează. În afara acestui gen de nevoi, o altă nevoie pe care o include în sfera legitimității este aceea a recunoașterii unui anumit prestigiu social, recunoaștere pe care legea o face prin acordarea unor titluri și medalii.

Iată că a apărut un alt criteriu de clasificare a intereselor în discuție, criteriu pe care îl voi considera foarte important, și anume, legitimitatea acestor interese. Din acest punct de vedere, prima formă a Legii 42/1990, chiar dacă din punct de vedere al adresabilității este legitimă, din punctul de vedere al conținutului are anumite prevederi pe care le voi considera nelegitime. Astfel, după cum am arătat mai sus, titlurile și medaliiile care se acordă post-mortem sau răniților revoluției răspund nevoii legitime de recunoaștere a unor merite, recunoaștere care va determina o creștere a prestigiului social. Voi considera deci legitime articolele 1-4 care se referă la aceste titluri și însemne. Mai mult sau mai puțin legitime sunt și următoarele două articole, care prevăd niște compensații bănești "urmașilor eroilor- martiri ai revoluției", precum și răniților revoluției, ca și stabilirea unor pensii asimilate unor pensii de invaliditate sau pensii de urmași, corelate cu cuantumul altor tipuri de pensie.

Nu același lucru se poate spune despre anumite prevederi ale art. 7 referitoare la anumite drepturi ale beneficiarilor acestei legi, drepturi care nu au nimic comun cu "substanța" calității de rănit sau urmaș al eroilor-martiri.

Dintre aceste 12 puncte, pe care le consider indezirabile, voi alege ca foarte importante pentru desfășurarea ulterioară a analizei punctele b, d, j, k, l, s, cu un accent special pe d, l, s, b. Aceste articole se referă la acordarea de credite pentru construcția de locuințe (d) sau cumpărarea de locuințe și stabilirea unei chirii minime indiferent de plafonul de venituri (b), scutire de plata impozitului pe salariu (l) și obținerea cu prioritate de împrumuturi

bancare pentru investiții cu termen de rambursare dublu față de cel prevăzut de lege și cu **reducerea dobânzii la 50% (s)**.

Dacă Legea 42/1990 ar fi suferit ulterior doar niște modificări "tehnice" de reactualizare a unor cuantumuluri ale unor drepturi sau reformulări (considerate neclare din punct de vedere juridic) ale unor articole, s-ar fi putut pune exagerările prezente în prevederile acestui articol 7 pe seama contextului special care a generat-o; acesta, corelat cu caracterul comemorativ și compensatoriu al legii, ar fi atenuat caracterul fătîș privilegial al acestei legi. Modificările ulterioare ale legii vor dovedi însă că interesele puse în joc exced nevoile specifice amintite mai sus.

Referindu-ne în continuare la punctele articolului 7, care au fost incriminate, se pot face două ipoteze alternative, și anume:

1. Aceste prevederi ale legii au pus în mișcare mecanisme de satisfacere a noi interese;

2. Aceste drepturi au fost prevăzute tocmai în vederea privilegierii ulterioare a anumitor categorii, încă de la prima formă a sa legea reprezentând interesele celor pe care i-am grupat în categoria "alte interese".

În cazul validității oricăreia dintre cele două ipoteze, un lucru este clar: această lege a activat într-un fel sau altul categoria "alte interese". Va trebui deci să deslușim aceste interese pornind de la acele prevederi cu potențial privilegial maxim. De exemplu, referindu-ne la prevederea scutirii de impozit pe salariu, este clar că aceasta este cu atât mai mult generatoare de beneficii, cu cât salariul celui care beneficiază de respectiva scutire este mai mare. În mod logic, prin această prevedere legea devine "interesantă" pentru categoria celor cu salarii mari.

În cadrul grupurilor clasificate anterior voi selecta pe cele care prezintă importanță pentru acest moment al analizei și anume: organizații militare, societăți comerciale cu capital de stat și regii autonome, sindicate. Elitele vor fi reprezentate de următoarele categorii: ofițerii superiori de rang înalt (colonei, generali etc.), liderii



de sindicat (pentru anumite sindicate importante, atât din punct de vedere numeric cât și al organizării), directorii (managerii) societăților comerciale cu capital majoritar de stat, precum și cei ai regiilor autonome.

La categoriile deja menționate voi adăuga o categorie foarte importantă, și anume **elita guvernamentală**, înțelegând prin aceasta, în cazul de față – totalitatea persoanelor care ocupă funcții de demnitate publică, alese sau numite, precum și funcții asimilate cu funcțiile de demnitate publică alese, funcții importante în administrația publică centrală de specialitate, precum și în administrația publică locală. Poziția reprezentanților acestor elite în ierarhia socială fiind asociată unui capital de putere legitimată în sensul unei ordini sociale recunoscute ca validă, corelată cu o imagine publică mai mult sau mai puțin mediatizată a multora dintre ei în zilele Revoluției, creează un culoar de oportunitate prin care aceștia se vor strecura în rândurile beneficiarilor acestei legi. Aceasta se va întâmpla o dată cu amintita modificare a legii din mai 1996, care stipulează în principal că beneficiarii unor drepturi conferite de această lege (între care și cele incriminate) vor include și categorii pentru care legea va avea un caracter strict recompensatoriu, recompensând niște așa-numite “merite deosebite”.

O altă prevedere a Legii 42/1990, dintre cele pe care le-am selectat este acordarea de împrumuturi bancare pentru investiții cu caracter productiv, în condiții preferențiale și cu dobânzi preferențiale. Această prevedere a legii se referă la un tip special de privilegiere care vine în întâmpinarea satisfacerii unui alt gen de interese.

Acest tip de privilegii face parte din categoria privilegiilor economice, interesele pe care le activează fiind deci de natură economică. Quantumul maxim stabilit în forma din mai 1996 a legii pentru aceste împrumuturi reprezenta aproximativ echivalentul a 100 de salarii medii. Din punctul de vedere al investiției în sfera producției, această sumă nu reprezenta mare lucru. Este totuși importantă și discuția asupra acestui punct pentru ilustrarea acestui tip de privilegiu, cu atât mai mult

cu cât privilegiile de tipul creditelor cu dobânzi preferențiale vor avea o reprezentare importantă în tabloul general al privilegiilor; în plus, așa-numitele “credite neperformante” vor afecta serios economia în ansamblul său în perioada ulterioară, de vârf, a acestei practici bancare (situate la nivelul anilor 1995-1996).

Avantajele relative de care se bucurau beneficiarii acestei privilegieri constituiau o premisă foarte favorabilă pentru o clasare superioară într-o ierarhie a șanselor de pornire într-o competiție cum este cea economică, în care un anumit avantaj inițial se va putea multiplica apoi, mărind foarte mult diferența specifică. Pe de altă parte, având în vedere fenomenul mult mai complex amintit, al creditelor neperformante, este de presupus că marile afaceri se leagă de acest ultim tip de privilegiere economică (fiind vorba de credite de multe milioane de dolari – ajungând în valoare totală să fie de ordinul miliardelor de dolari).

În consecință, putem emite ipoteza că cei interesați de acest tip de credite obținute prin prevederile Legii 42/1990 nu făceau parte din clasa oamenilor de afaceri importanți. Totuși, pentru aceștia miza era destul de mare, astfel încât efortul de a intra în posesia unui certificat de revoluționar merita în raport cu avantajele câștigate prin acesta. În legătură cu acest tip de “efort”, presa a făcut o serie de dezvăluiri, publicând chiar tarifele la care s-au făcut aceste “tranzacții”.

În concluzie, se poate afirma că Legea 42/1990, împreună cu modificările sale, reprezintă un izvor juridic tipic de privilegii cumulate, având totodată un caracter exemplar în raport cu relația dintre locul într-o ierarhie socială construită pornind de la distribuția resursei pe care am numit-o generic “putere” și măsura probabilității posibilității satisfacerii anumitor interese.

De asemenea, această lege, ca izvor juridic de privilegii cumulate, reprezintă exemplul cel mai important de privilegiere formală individuală (în sensul tipologiei privilegiilor pe care am realizat-o).

Acest tip de privilegiere fătășă și

formală, ilustrează măsura în care raporturile de putere dictează modul de distribuire a resurselor, contând pe existența unui feedback negativ minim din partea unei societăți confruntate cu problemele specifice ale tranziției (deși această lege are un caracter exemplar în sensul analizei întreprinse din punctul de vedere al impactului economic, cu adevărat importante s-au dovedit, prin efectele lor, privilegiile pe care le-am inclus în categoria celor "instituționale"). Acestea din urmă vor trebui tratate în corelație cu dinamica unor procese generale social-economice ale tranziției.

## 5. Politici sociale – politici privilegiale

(politici sociale în România după 1989; elemente comune și criterii de diferențiere ale politicilor sociale și politicilor privilegiale; politici sociale și privilegiale generatoare de privilegii instituționale)

Momentul trecerii de la economia socialistă la un nou tip de organizare a economiei după modelul economiei de piață a impus transformări majore și în ceea ce privește cheltuielile bugetare. Pentru România după 1989, acestea au scăzut atât ca pondere, cât și ca valoare absolută.

Există mai multe explicații convergente ale acestei scăderi a cheltuielilor bugetare ca pondere în P.I.B. Fapt este că bugetul devine mai mic, ceea ce duce în mod logic și la scăderea acestor cheltuieli. Această scădere a volumului bugetului se datorează în principal scăderii dramatice a profitabilității unităților economice de stat, datorate în principal dispariției vechilor piețe de desfacere (din sistemul CAER și nu numai), care nu au reușit să fie înlocuite cu unele noi din cauza lipsei de competitivitate a produselor, având ca bază o productivitate scăzută a muncii.

În consecință, din punctul de vedere al cheltuielilor publice, strategia de politică socială în România după 1990 a mers în direcția promovării unui sistem de austeritate, care poate fi justificat până la

un punct cu argumente economice. Această "raționalitate" prezentă în câmpul strategiei de modelare a cheltuielilor publice sociale nu este prezentă însă și în ceea ce privește politica economică, referindu-se la menținerea în funcție a unităților economice ineficiente, care prin pierderile uriașe pe care le produc determină tocmai acea "raționalitate" de care am amintit anterior.

Această judecată după două măsuri diferite își are originea într-o decizie politică. Determinările acestui tip de decizie politică vor reprezenta repere importante în analiza pe care lucrarea își propune să o realizeze privitor la construcția teoretică a unor criterii de selecție pentru actele de politică socială care vor fi incluse în categoria actelor politice privilegiale.

Revenind la politicile sociale din România anilor '90, acestea pot fi privite atât ca set de măsuri având caracter de politică socială, cât și din punctul de vedere al strategiei care a stat la baza realizării acestui sistem de măsuri – strategie integrată în strategia generală de dezvoltare.

Voi prelua în continuare câteva din concluziile la care ajunge sociologul Cătălin Zamfir privind factorii cei mai importanți ai scăderii relative și absolute a bugetului de stat după 1990.<sup>4</sup>

Așadar, factorii responsabili de scăderea absolută și relativă a bugetului de stat sunt:

**Lipsa de eficiență și scăderea eficienței întreprinderilor de stat**, care, pe de o parte își reduc profiturile spre cota 0, pe de altă parte devenind ele însele consumatoare ale bugetului. La toate acestea se mai adaugă și relațiile preferențiale cu anumite întreprinderi parazitare, relații care se derulează în beneficiul unor indivizi sau grupuri și în dauna intereselor întreprinderii respective cu capital majoritar de stat.

**Scăderea fiscalității** în special sub forma reducerilor și scutirilor de impozit pe profit, ca urmare a exercitării unor presiuni puternice de către anumite grupuri de interese. Aceste tipuri de scutiri de impozit pe profit au determinat o scădere atât de mare a veniturilor din fiscalitate colectate în 1997, încât au creat o mare

dificultate construcției bugetare pe 1998.

**Dificultăți în colectarea impozitelor.** Acest aspect se referă la creșterea volumului fraudelor fiscale, oarecum impropriu spus fraude, deoarece acestea se comit în cea mai mare parte la vedere. Cele mai importante sume neachitate și datorate bugetului de stat provin din zona societăților cu capital de stat și a regiilor autonome. Într-un studiu realizat în 1998, Ministerul Muncii și Protecției Sociale a detectat nu mai puțin de 4271 de agenți economici cu datorii la bugetul de stat, dintre care cele mai importante sume restante aparțineau SNCFR (1535 de miliarde de lei), SIDEX Galați (976 de miliarde de lei) și Regia Autonomă a Huilei Petroșani (954 de miliarde de lei), toate aceste sume fiind datorii la bugetul asigurărilor sociale.

Acești trei factori explică deci, în mare măsură, scăderea volumului bugetului după 1990, care scădere, la rândul său, explică în mare măsură lipsa de resurse destinate compensării efectelor sociale ale tranziției.

Un alt factor considerat foarte important în această analiză, privind eșecul politicilor de protecție socială în România anilor '90, îl reprezintă un factor care a fost amintit într-un sens mai restrâns și ca importantă cauză a scăderii volumului bugetului de stat. Acest factor este **ineficiența economică a largi sectoare din economie**, factor considerat a fi cel mai important determinant al limitării resurselor atribuite protecției sociale.

Cătălin Zamfir considera că dihotomia economiei producătoare de resurse-protecție socială – consumatoare de resurse este falsă în ceea ce privește România în anii '90, aceasta protecție socială consumatoare de resurse fiind de fapt o protecție socială a locurilor de muncă și a întreprinderilor nerentabile, generând așa-numitele "găuri negre" din economie. În acest sens, subvenționarea prețurilor diminuându-se o dată cu liberalizarea în trepte a acestora, a fost înlocuită cu un tip de subvenționare mai puțin transparentă și mai puțin eficientă, și anume subvenționarea producătorului pentru acoperirea pierderilor și datoriilor. Astfel încât, deși

între 1992, când subvențiile explicite și transparente totalizau 13,6% din P.I.B., și 1993, acestea au fost reduse la mai puțin de jumătate, subvențiile au crescut de fapt prin creșterea subvențiilor mai mult sau mai puțin mascate. Un alt factor de subvenționare a întreprinderilor datornice a constituit-o preluarea la bugetul de stat a creditelor neperformante ale băncilor.

Din toate aceste tipuri de subvenții, beneficiul consumatorului a fost minim, însă au existat grupuri care au speculat această situație confuză în care se găseau întreprinderile de stat, aceste subvenții devenind surse de îmbogățire rapidă.

La baza acestei decizii politice a subvenționării întreprinderilor de stat neeficiente au stat mai multe tipuri de interese, materializate sub diverse forme, ale unor grupuri de presiune. Presiunile acestea au fost fie cele de natură politico-socială a celor amenințați de șomaj sau de pierdere a unor avantaje de natură economică (de exemplu, salarii importante), fie presiuni exercitate de grupuri bine situate în ierarhia relațiilor de putere, grupuri care au profitat în mod conștient și programat de aceasta situație falimentară a întreprinderilor de stat.

În concluzie, relația normală care ar fi trebuit să existe între o economie producătoare de resurse și protecția socială consumatoare de resurse s-a transformat într-o competiție "împotriva naturii" economiei de tipul: cheltuieli pentru economie – cheltuieli pentru protecția socială.

Concluzia concisă a autorului acestei analize este că "o parte a economiei a parazitat bunăstarea colectivității".

În continuare sunt enumerați alți factori considerați importanți ai vitregirii resurselor pentru protecția socială, și anume:

**Competiția între salarii și protecția socială**, competiție în care revendicările salariale au mai mulți sorți de izbândă, fiind susținute de grupuri de presiune eficiente în lupta pentru satisfacerea propriilor interese.

**Subvenționarea de către populație a unor sectoare ineficiente ale economiei**, pe trei căi, și anume: salariile mari

din zonele de monopol, suportate de populație prin absorbirea lor în prețurile consumatorilor; salarii mari la începutul lanțului productiv pe seama salariilor de la capătul lanțului productiv. Această relație își are originea în politica salarială promovată în 1992, care a avut ca efect o polarizare artificială între monopolurile de stat și restul economiei; o altă modalitate prin care populația subvenționează sectoare inefficiente ale economiei este mecanismul ratei real negative a dobânzii, prin care economia beneficiază de credite ieftine pe seama erodării valorii economiilor populației.

**Identificarea protecției sociale cu mentalitatea comunistă.**

**Confuzia între rolul politicii sociale și cel al pieței libere.**

**Atitudinea contradictorie a colectivității față de susținerea socială a celor aflați în dificultate.**

Întorcându-ne la tema lucrării de față, voi considera foarte importantă următoarea concluzie: "o parte a economiei a parazitat bunăstarea colectivității", concluzie care descrie în fapt funcționarea unui complex fenomen privilegiat, în care privilegiată este acea parte parazită a economiei. Privilegiate sunt deci toate întreprinderile inefficiente care au fost menținute în funcție printr-o decizie politică conformă unor interese pentru a căror analiză va trebui să ne întoarcem la anumite concluzii ale capitolelor anterioare ale lucrării.

Din grupurile pe care le-am inclus în categoria celor susceptibile de a-și impune în mod preferențial satisfacerea propriilor interese, în fața și în dauna altor tipuri de interese, voi alege pentru momentul actual al analizei un număr de trei, și anume: societățile comerciale cu capital de stat și regiile autonome, syndicatele și partidele politice. Referindu-mă la syndicate, voi discuta despre acele syndicate a căror forță de presiune a fost probată de nenumărate ori, syndicate grupate în general în mari confederații syndicale, sau care, atât prin numărul mare al celor pe care îi reprezintă, cât și prin modul lor de organizare constituie o forță de care puterea politică trebuie să țină seama.

Având în vedere acest fapt, ajungem la o reducere a celor trei categorii la două, și anume: societăți comerciale cu capital de stat și regii autonome, privite prin prisma relațiilor de tipul patronat-syndicate, conducere administrativă-syndicate, conducere administrativă-patronat, și cea de a doua categorie, partidele politice, ca pârgii de transmitere a acestor tipuri de interese în elita guvernantă.

În ceea ce privește prima categorie, va trebui făcută o distincție între interesele cristalizate în formule privilegiale diferite ale masei, pe de o parte, și ale elitei categoriei, pe de altă parte. În această categorie a elitei acestei categorii voi include reprezentanții la nivelul cel mai de sus al patronatului (în cazul de față, reprezentanții statului, numiți sau aleși în asociații generale ale acționarilor sau consilii de administrație), managementul la vârf, prin reprezentanții săi (toate tipurile de directori ale acestor societăți comerciale și regii autonome), precum și liderii de syndicat. Pentru aceștia, miza luptei pentru protecție, conservarea și dezvoltarea unor privilegii obținute este mult mai importantă.

Referitor la a doua categorie, cea a partidelor politice, aceasta prezintă, de asemenea, mai multe tipuri de interese pe care le promovează după același model diferențiat, masă-elite. Astfel că, mare parte dintre elitele unor partide politice de oarecare importanță în ordinea suportului electoral (în special partide reprezentate în Parlament) fac parte în același timp și din elitele primei categorii, deținând însă și o pârgie în plus (acțiunea politică nemijlocită) de satisfacere a propriilor interese. În acest sens, cazurile de parlamentari, miniștri, prefecți etc., membri în diverse consilii de administrație și adunări generale ale acționarilor sunt notorii (câteva exemple în acest sens vor fi date în anexa lucrării care conține articole de presă selectate din perioada 1990-1999).

Interesele acestor elite sunt mari, proporționale cu avantajele (privilegiile) de care se bucură într-un anumit sistem de organizare, și anume, acela care tolerează și chiar încurajează prin diverse tipuri de

subvenții mai mult sau mai puțin mascate, ineficiența economică printr-o protecție socială a unor locuri de muncă nejustificate din punct de vedere economic, precum și printr-o politică salarială neconformă în dinamica sa cu dinamica productivității muncii. În mod concret, managerii, membrii C.A. și A.G.A. încasează salarii și alte tipuri de venituri, uriașe în raport cu salariul mediu pe economie, administrând organizații economice care, pe lângă că nu produc profit, produc pagube imense bugetului de stat prin anumite subvenții pe care le încasează și mai cu seamă prin neplata datoriilor către acest buget al statului. Aceste pagube, cumulate în mai mulți ani, aditionate și cu acele pagube realizate prin falimentarea anumitor bănci prin politici de acordare de credite neperformante – un alt tip de politică privilegială cu impact social negativ major practică în România – ajung la sume de ordinul a mai multe miliarde de dolari, în condițiile în care întregul buget de stat al României a ajuns să însumeze la capitolul “venituri curente” în anul 1999 doar 66,935979 mii de miliarde de lei, ceea ce raportat la cursul mediu al dolarului pe luna octombrie a aceluiasi an (veniturile fiind cele colectate până în 30 septembrie) înseamnă mai puțin de 4 miliarde de dolari.

Ajunși în acest punct al analizei, voi încerca să schițez un tablou al realității social-economice actuale, pornind de la date furnizate de Comisia Națională pentru Statistică în “Buletinul Statistic” nr. 10/1999. În acest sens, un prim instrument de lucru foarte important îl va reprezenta execuția bugetului de stat pe anul 1999 (v.anexa nr. 3). Ca primă observație, din aproximativ 63 000 de mii de miliarde, care reprezintă veniturile curente, 60 000 sunt venituri fiscale, ceea ce reprezintă un procent de 95%. Din cei 5% rămași, vârsămintele din profitul net al regiilor autonome reprezintă 380 de miliarde, adică mai puțin de 0,6% din totalul veniturilor la buget, iar vârsămintele de la instituțiile publice reprezintă 368 de miliarde, deci de asemenea sub 0,6%. Pe de altă parte, din totalul de aproape 60 000 de miliarde reprezentând venituri fiscale, impozitul pe

profit reprezintă 11 844 de miliarde, adică mai puțin de 20%. Restul, până la 60 000 de miliarde, este reprezentat în cea mai mare parte de impozitul pe salarii și impozitele indirecte. Impozitele indirecte reprezintă 40 353 de miliarde, adică mai mult de 66%, și peste 60% din totalul veniturilor curente de la buget. Dacă avem în vedere că aceste impozite indirecte se reflectă în prețuri, avem o primă măsură a proporției în care populația susține financiar realizarea acestui buget.

După cum am văzut, ponderea veniturilor realizate la bugetul de stat din profitul regiilor autonome și al instituțiilor publice este foarte scăzută, pe de altă parte nici impozitul pe profit nu reprezintă foarte mult în totalul veniturilor fiscale.

Această primă concluzie va trebui corelată în continuare cu rezultatul unei analize asupra capitolului “cheltuieli” din execuția bugetului de stat.

În ceea ce privește cheltuielile, ca primă observație: ele depășesc veniturile, înregistrându-se un deficit bugetar de aproximativ 10 800 miliarde de lei.

Tot referitor la aceste cheltuieli există anumite rubrici în buget care rețin atenția în sensul celor afirmate anterior, și anume rubricile “Acțiuni economice”, “Transferuri din bugetul de stat pentru acoperirea deficitului bugetelor asigurărilor sociale de stat din anul 1997”, “Transferuri către bugetul asigurărilor de stat”. Adunând sumele corespunzătoare acestor trei rubrici, ajungem la un total de aproximativ 14 500 de miliarde, ceea ce depășește suma totală alocată pentru învățământ și sănătate împreună.

Întorcându-ne la capitolul “Venituri”, putem face o corelație între această sumă și totalul veniturilor obținute ca vârsăminte din profitul net al regiilor autonome și cele de la instituțiile publice (venituri nefiscale). Acestea, însumate, reprezintă sub 700 de miliarde. Cele două cifre puse alături dau o măsură a profitabilității pentru societate a acestor societăți comerciale cu capital de stat și regii autonome.

În încheierea acestor comparații cifrice, voi aminti că la începutul anului

2000, o singură regie autonomă, și anume CONEL, avea datorii la bugetul de stat cifrate la 9.000 de miliarde de lei (având la rândul său de încasat de la societăți comerciale cu capital majoritar de stat – îndeosebi – sume restante în valoare de 10.000 de miliarde, conform cu un scenariu al unui blocaj financiar, sintagma folosită pentru a ascunde de fapt mecanismele puse în mișcare de interesele descrise anterior).

Făcând o inferență în actualitatea imediată, în momentul în care o singură regie autonomă și-ar plăti datoriile la bugetul de stat, bugetul alocat învățământului, în mod teoretic, ar putea să se dubleze. O dată cu acest exemplu al unui scenariu posibil și dezirabil, mă voi întoarce la scenariile reale și dezirabile doar pentru unii și în dauna altora.

Între factorii enumerați ca responsabili de eșecul politicilor de protecție socială în România, i-am amintit și pe următorii:

- competiția între salarii și protecția socială

- atitudinea contradictorie a colectivității față de susținerea celor aflați în dificultate. Acești doi factori surprind din două unghiuri diferite o atitudine socială orientată în raport cu două tipuri de reprezentări sociale, și anume, reprezentarea socială a unui concept, **munca**, și a categoriei celor aflați în nevoie, care ar trebui să beneficieze de resursele alocate protecției sociale.

Această reprezentare socială a conceptului de **muncă** a fost structurată (restructurată) în perioada comunistă, astfel încât munca a continuat să fie privită și în perioada de tranziție, pe de o parte, ca un scop în sine, fără a fi legată în mod necesar de performanțe de natură economică, iar pe de altă parte, în mod diferențiat, valorizând pozitiv munca așa-numită "productivă" (definire aflată de fapt în afara criteriilor de eficiență a muncii), în contrast cu munca intelectuală, considerată neproductivă. Această reprezentare socială a muncii determină pe de o parte atitudinea nefavorabilă față de cei aflați în dificultate, asimilați cu "nemunca", și pe de altă parte, valorizarea pozitivă superioară a muncii

fizice în raport cu cea intelectuală.

În continuare, voi recapitula grupurile de interese care au grevat actele de politică socială și economică în primele două regimuri politice post-comuniste (1990-1992 și 1992-1996), interese care, deși s-au supus ulterior unui proces de ramificare, au folosit aceleași scheme și pârgii de satisfacere preferențială. (În ceea ce privește puterea politică de după 1996, ca tipologie, fenomenul privilegiat fusese complet încheiat până atunci, iar anumite tipuri de privilegii și-au modificat ponderea în raport cu altele. După cum am relatat în introducerea lucrării, aceasta își propune în principal să deslușească mecanismele specifice ale politicilor privilegiale, mecanisme ale căror baze au fost puse în perioada 1990-1996.)

Așadar, interesele cel mai bine reprezentate de acțiunea elitei guvernante au fost, pe de o parte, interese ale înseși acestei elite, care la rândul lor erau atât de natură economică, cât și de natură politică, interesele unei oligarhii managerial-sindicale, iar pe de altă parte, interese ale unei elite economice, formate conform unor criterii de selecție specifice și corelate cu interesele primelor două categorii. Acestea erau (și sunt) deci, în mod sintetic, interesele celor pe care i-am grupat în categoria elitelor.

În ceea ce privește interesele cel mai bine reprezentate ale maselor corespunzătoare fiecăreia dintre aceste elite, ele se leagă în principal de acea reprezentare socială a muncii, despre care am amintit. Astfel că au fost satisfăcute cu prioritate interesele legate de protecția socială a locurilor de muncă cu prețul perpetuării unei ineficiențe economice care a grevat puternic asupra anumitor tipuri de politici sociale în general și asupra anumitor categorii socio-profesionale în special. Acest tip de protecție socială s-a făcut în beneficiul unora și în detrimentul altora. Pe de altă parte, cei care au beneficiat nu aveau nevoi specifice mai mari decât cei care au fost privați în mod corelativ – de aici putând trage concluzia că acest tip de politică socială poate fi inclus în categoria de politică privilegiată. Au fost privilegiate



întreprinderile de stat în dauna celor private (în sensul evaziunii fiscale, tolerate la primii și sancționată la cei din urmă), regiile autonome față de întreaga populație (prin prețurile de monopol practicate), alte categorii de angajați beneficiari de resurse publice în dauna angajaților bugetari, precum și o parte din bugetari față de altă parte a acestora.

În ceea ce privește delimitarea politici sociale-politici privilegiale, se poate afirma că resurse importante necesare celor dintâi au alimentat puternic pe cele din urmă. Pe de altă parte, judecând riguros, au existat acte de politică socială pură, care pe anumite segmente au avut un caracter privilegiat. Voi da în acest sens drept exemplu totalitatea celor care au beneficiat de sume de la bugetul asigurărilor sociale de stat, deși au funcționat multă vreme în organizații care nu și-au plătit datoriile la bugetul de stat.

În continuare mă voi referi la privilegierea unor tipuri de angajați bugetari față de alte tipuri de angajați bugetari. În acest sens voi analiza legea privind salarizarea bugetarilor ca izvor juridic de politică privilegiată.

## 6. Politici privilegiale în sectorul bugetar

(legea de salarizare a personalului bugetar, izvor juridic de privilegii)

Această lege a fost publicată în Monitorul Oficial în data de 16 iulie 1998 și are următorul titlu "Lege privind sistemul de stabilire a salariilor de bază în sectorul bugetar și a indemnizațiilor pentru persoane care ocupă funcții de demnitate publică". În anexa nr. 1 a legii sunt prezentate elementele sistemului de stabilire a salariului de bază. Important pentru analiza de față este așa numitul "indicator de prioritate intersectorială", căruia îi corespunde o anumită valoare de referință sectorială care stă la baza unei ierarhizări ce nu se realizează pe criterii meritocratice, ci în baza unor criterii aparent arbitrare, dar care în fapt urmăresc satisfacerea anumitor

interese. Dacă, în ceea ce privește grilele propriu-zise de salarizare se poate lua în calcul o diferențiere corelată cu importanța anumitor funcții, în ceea ce privește acest indicator de prioritate intersectorială, care se referă la domenii de activitate, pentru care nu există criterii de ierarhizare globale, nu poate fi luată în calcul o asemenea diferențiere. Pe de altă parte, deși aparent diferențele între acești coeficienți sunt destul de mici, având în vedere că ei reprezintă baza tuturor calculelor de stabilire a salariilor, corelat cu faptul că ierarhia grilelor de salarizare păstrează în mare parte ierarhia acestor coeficienți, diferențele specifice datorate luării în considerație a acestui indicator, devin importante. Indicatorii de prioritate intersectorială variază între 0,55 și 0,45, ceea ce înseamnă o diferență de până la 10 procente în ceea ce privește baza de calcul. Cazul extrem va fi reprezentat de diferența dintre un salariat încadrat într-o funcție cu indicator de prioritate intersectorială 0,55, cu un coeficient de multiplicare de 22,0 și un salariat încadrat într-o funcție cu indicator de prioritate intersectorială 0,45 și un coeficient de multiplicare de 0,9, rezultatul raporturilor dintre cele două salarii va fi  $12,10/0,405$ , adică aproape  $1/30$ . În cazul în care am reface calculul, folosind pentru ambii coeficienți de multiplicare același indicator de 0,45, raportul dintre salarii ar fi mai mic de  $1/25$ . Acest exemplu, deși extrem, are însă corespondent în realitate și justifică considerarea folosirii acestor coeficienți ca o măsură privilegiată menită să dezavantajeze anumite genuri de activități în care funcționează oameni ale căror interese au șanse sporite să fie bine reprezentate (conform cu concluziile anterioare). Aceste activități sunt cele legate de funcțiile de demnitate publică alese și numite, cele asimilate acestora, precum și cele aparținând administrației publice centrale și locale și unor așa-numite "Autorități autonome". În ceea ce privește salarizarea acestor tipuri de funcții, nu mă voi referi la grilele de salarizare, întrucât în contextul tipului de privilegiu pe care îl reprezintă nu au un caracter exemplar (de exemplu, dacă salariul președintelui țării

căruia i se aplică cel mai mare coeficient de multiplicare, și anume unul egal cu 22, reprezintă în medie, în mărime brută, cam 10 salarii medii pe economie, salariului unui director de societate comercială sau, în special, al unui director de regie autonomă i se aplică un coeficient de multiplicare între 22 și 55, aplicat valorii salariului mediu pe ramură, în consecință acest salariu ajungând la valoarea echivalentă a 90 de salarii medii nete pe economie. Nici aceste cazuri nu sunt construcții teoretice, existând în realitate salarii ale unor directori de regiї autonome care se ridică la asemenea sume).

Importantă pentru analiza fenomenului privilegial este fața nevăzută a salarizării bugetarilor, prin aspectele ei formale și în special informale. Unul dintre aspectele formale a fost analizat în legătură cu indicatorii de referință intersectorială. Un alt aspect, mai mult sau mai puțin formal, îl reprezintă alte genuri de avantaje, care, cumulate cu diferențele de salariu, dau imaginea unei distincții net privilegiale ale resurselor în cadrul angajaților bugetari. Aceste avantaje pornesc de la bugetele considerabile ale instituțiilor respective care permit acestui tip de angajați să beneficieze de anumite tipuri de facilități (inclusiv financiare), ca de exemplu mașini de serviciu scumpe (este de notorietate cumpărarea de către guvern în toamna anului 1999 a unor mașini de lux în valoare totală de 5 miliarde de lei), telefoane mobile cu multe minute de convorbiri plătite (în acest caz de notorietate se bucura instituția Parlamentului), facilități care sunt folosite inclusiv pentru uzul personal al acestor funcționari numiți sau aleși. Acest gen de facilități împreună cu diversele cumuluri de funcții bine retribuite (în special ca membri în adunările generale ale acționarilor), măresc și mai mult decalajul între cele două tipuri de bugetari.

La polul opus se află cealaltă categorie de bugetari care, pe lângă faptul că au salariile cele mai mici, se poate spune și că "trăiesc din salariu". În acest sens, în corelație și cu o raportare la o ierarhie teoretică realizată conform concep-

tului de meritocrație, voi alege ca exemplu categoria salariaților din învățământ. Conform definiției, amintite într-un capitol anterior, a meritocrației, într-o societate perfect meritocratică ierarhia socială se confundă cu cea a diplomelor. Studiind grila de salarizare a personalului din învățământ în România anului 1998 vom avea o imagine sintetică a măsurii în care societatea românească se apropie de o ierarhizare socială meritocratică. Conform anexei nr.VII/1 a legii în discuție, coeficienții de multiplicare pentru funcțiile didactice variază după cum urmează: pentru încadrații cu studii medii (învățător, educator, maestru-instructor), acești coeficienți cresc în funcție de vechime și grade didactice de la un minim de 1,1 până la un maxim de 1,925, corespunzător gradului didactic I și unei vechimi în învățământ de peste 40 de ani. În ceea ce privește funcțiile cu studii superioare de scurtă durată, acești coeficienți variază între 1,35 și 2,025, corespunzător gradului didactic I și unei vechimi în învățământ de peste 40 de ani. Pentru cadrele didactice care au studii superioare, coeficienții de multiplicare variază între 1,4 și 2,4, acesta din urmă corespunzând gradului didactic I și unei vechimi neîntrerupte în învățământ de peste 40 de ani. În sfârșit, pentru cadrele didactice din învățământul superior, coeficienții de multiplicare variază între 1,5 și 3,5 -, cel din urmă corespunzător gradului de profesor universitar cu o vechime de peste 40 de ani în învățământ.

Voi reține ca primă concluzie, în raport cu amintita ierarhizare meritocratică, faptul că la un cumul teoretic maxim de diplome (asociat gradului de profesor universitar cu peste 40 de ani vechime în învățământ) și de competență, îi corespunde un salariu care în mărime netă abia depășește cu câteva procente salariul mediu net pe economie.

În același timp, în același spațiu și în aceeași categorie a bugetarilor există o categorie de așa-numiți "specialiști", clasificare nesupusă condițiilor de tip "grade universitare" sau "vechime de peste 40 de ani", specialiști care își desfășoară activitatea în cadrul așa-numitelor U.M.P.-uri

(unități de management de proiect) și care provin fie din rândul ministerelor (bugetari, deci), fie din rândul altor consumatori de resurse publice (regii autonome, societăți capital de stat). Acești "specialiști", conform unui proiect de ordonanță de urgență din 1999, pot fi plătiți cu echivalentul în lei până la 300 de dolari pe zi. În plus, acești specialiști vor beneficia de un regim de impozitare privilegiat, similar celui care se aplică și consultanților străini, în jur de 10-12%. Am dat aceste două exemple alăturate, pentru a ilustra un anumit tip de privilegii. Deși cele două tipuri de activități comparate nu au aceeași sursă de finanțare, cel de-al doilea reprezintă în raport cu primul un privilegiu validat extern (în sensul clasificării pe care am realizat-o în capitolul referitor la tipologizarea privilegiilor), sursa financiară a acestor proiecte fiind reprezentată de împrumuturi contractate sau garantate de stat, deci o sursă publică de înăvușire.

Menționez că această alegere a categoriei cadrelor didactice ca termen de referință pentru reliefarea prin relativizare a anumitor privilegii în sectorul bugetar a fost determinată în primul rând de caracterul ei exemplar în ceea ce privește raportarea ierarhiei sociale în România la o ierarhie socială teoretică meritocratică. În acest sens, la fel de potrivit ar fi fost și exemplul salarizării din domeniul sănătății.

## 7. Concluzii

Ierarhia socială actuală din România, precum și mecanismele care întrețin un tip de distribuție inegală a resurselor sunt produsul unui context privilegiat în care startul competiției pentru resurse a fost luat de pe poziții diferite, pe de o parte, și cu un decalaj temporal, pe de altă parte. În mod concret, în contextul particular al evenimentelor din decembrie 1989, relațiile de putere s-au cristalizat conform cu o legitimare a unei autorități de tip charismatic. În procesul trecerii de la acest tip de autoritate validată social, la un nou tip de ordine bazat pe recunoașterea

unei autorități de tip impersonal, aceea a legilor și funcțiilor prin care aceasta se manifestă, această trecere deci, a fost făcută lent, cu păstrarea anumitor componente reziduale specifice primului tip de autoritate. Astfel încât devotamentul inițial al colectivității față de niște indivizi, s-a transferat apoi asupra structurilor organizate în jurul acestor indivizi investind aceste structuri cu o legitimitate la adăpostul căreia au putut dezvolta mecanisme de facilitare a satisfacerii anumitor interese pe care aceste structuri le reprezentau.

În același timp, odată create aceste mecanisme ele au funcționat pentru diverse tipuri de interese. În afara intereselor personale sau de grup, a existat și un interes social generator a unei distribuții a resurselor în raport cu alte criterii decât cele care operează într-o ierarhie meritocratică. Am amintit în acest sens de valorizarea socială diferită a muncii fizice în raport cu munca intelectuală, ca reziduu persistent al perioadei comuniste în mentalul colectiv. Conform acestei orientări a valorilor sociale, prioritate a avut satisfacerea intereselor legate de protecția socială a locurilor de muncă din fostele întreprinderi socialiste devenite mai mult sau mai puțin capitaliste, dar continuând să funcționeze după alte principii decât cele ale pieței libere. Acest tip de interes social a fost exploatat politic cu prețul prăbușirii economiei și a scăderii drastice a veniturilor bugetare, deci, implicit, cu prețul sacrificării altor tipuri de interese. Acest tip de interes social a fost în fapt exploatat de o clasă nou formată, mai bine spus un "agregat", format prin structurarea în jurul aceluiași tip de interese economice, agregat pe care l-am numit oligarhie managerial-sindicală. În mod concret, menținuți pe "creasta valului" de presiunea permanentă exercitată de grupuri numeroase și bine organizate, interesate în protecția socială a unor locuri de muncă a căror activitate nu avea o justificare economică, profitând de această forță, liderii de sindicat și managerii acestor întreprinderi menținute în viață prin "respirație artificială" cu prețul sacrificării resurselor colectivității, ca beneficiari ai acestui

context, și-au satisfăcut propriile interese.

Un timp special de organizație privilegiată a fost cel constituit sub forma Regiilor Autonome, care, organizate pentru a gestiona resurse în regim de monopol, și-au satisfăcut propriile interese pe seama colectivității, obligate să plătească prețuri mari care reflectau costuri ce cuprindeau salariile mari ale angajaților acestor Regii, sediile luxoase construite, casele de vacanță etc. – toate acestea realizate gestionând resurse publice, însă realizând beneficii în cea mai mare parte private. Un mod important de privilegiere a unora realizată prin deprivarea altora a fost reprezentat de evaziunea fiscală, fătășă și neechivocă, a marilor întreprinderi consumatoare de resurse și producătoare de pagube. Acest tip de privilegii, specifice anumitor tipuri de organizații le-am numit privilegii instituționale.

Un alt tip de privilegii, conform tipologiei pe care am realizat-o, este reprezentat de privilegiile individuale. În acest sens exemplul cel mai clar îl reprezintă legea 42/1990, privind unele drepturi acordate revoluționarilor, lege tratată pe larg anterior. Există însă și alte tipuri de privilegii individuale, privilegii de tip informal, care se bazează pe deținerea unei anumite poziții sociale. Acest gen de privilegii se manifestă prin diversele forme de trafic de influență și sunt facilitate de un cadru legislativ foarte elastic care permite cumulul de statusuri în sfera politică și economică. În acest sens sunt notorii, de exemplu, cazurile de parlamentari membrii în diferite Adunări Generale ale Acționarilor.

Un alt tip de privilegiu individual este reprezentat de diversele forme actuale de "nepotism", fenomen care transformă un tip de selecție socială pozitivă într-unul bazat pe relații și cunoștințe. Acest "nepotism" se manifestă în special în legătură cu accederea la anumite funcții din cadrul unor organizații privilegiate în sensul amintit mai sus (angajați la Guvern, Regii Autonome etc.). O formă specială de "nepotism", cu implicații negative în ceea ce privește calitatea clasei politice în formare, o reprezintă includerea pe o anumită poziție în listele electorale, în funcție de relațiile personale cu conducerea partidului. Iată deci, că legea electorală, care prevede forma votului pe "liste", poate fi considerată un izvor juridic de privilegii individuale.

În concluzie, există deci anumite categorii sociale privilegiate în raport cu alte categorii sau în raport cu restul colectivității. Această realitate nu este proprie României, și nici actualei perioade pe care o traversăm. Lucrarea de față nu și-a propus însă să facă o comparație din punctul de vedere al intensității fenomenului privilegiat. Scopul acestui studiu a fost surprinderea formelor specifice ale acestui fenomen în România primului deceniu post-comunist. În privința comparațiilor, important în contextul actual mi se pare comparația între proiect și realitatea realizării proiectului, și în ce măsură acest fenomen privilegiat a influențat realizarea acestui proiect de trecere la o nouă formă de organizare economică și socială.

## Note și bibliografie

Bădescu, Ilie, *Istoria sociologiei*, Galați, Ed. Porto Franco, 1994.

Sandu, Dumitru, *Sociologia tranziției – valori și tipuri sociale în România*, Editura Staff, 1996.

Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*

Zamfir, Cătălin (coordonator), *Politici sociale în România, 1990-1998*, Editura Expert, 1999.